

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ

В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

ЗИНОВІЙ ГУЦАЙЛО

доктор екон. наук, професор
кафедри обліку у виробничій
сфері Тернопільського
національного економічного
університету

У статті обґрунтовано необхідність розширення переліку об'єктів бухгалтерського обліку виходячи з потреб інформаційного суспільства. Розглянуто актуальні питання формування в системі бухгалтерського обліку інформаційної бази для управління економічними ризиками в господарюючих суб'єктах.

Ключові слова: ризик, господарський ризик, економічний ризик, підприємництво, облік, бухгалтерський облік, інформація, інформаційна систем, інформаційна система бухгалтерського обліку.

ВСТУП

Обов'язковим атрибутом ринкової економіки, на жаль, є наявність економічних ризиків, пов'язаних передусім з прийняттям господарюючими суб'єктами управлінських рішень. Для організації контролю за якістю останніх виникла нова наука – **бізнес-менеджмент**. При цьому зростає значення бухгалтерського обліку, від якості ведення якого залежить економічна безпека підприємства.

З позицій теорії систем економіку слід віднести до класу динамічних, слабкоструктурованих систем великої складності. Ця система складається з великої кількості господарських ланок, які досить тісно, неперервно взаємодіють. Крім того, економіка має яскраво виражену ієрархічну, багаторівневу структуру, вищий рівень ієрархії інтегрує за певними правилами (алгоритмами) інформаційні сигнали (потоки) нижчих рівнів ієрархії та оперує інформаційними агрегатами [1, с.11]. У процесі динамічного розвитку цих складних взаємопов'язаних між собою елементів, природно, виникають певні неузгодження, які врешті-решт призводять до погіршення фінансового результату.

Іншими словами, функціонування економічної системи пов'язане з невизначеністю як самих суб'єктів підприємницької діяльності, так і окремих її елементів, що призводить до появи певних ризиків. Як справедливо зазначають А. Шегда та М. Голованенко, категорії «невизначеність» і «ризик» є невід'ємними складовими умов підприємницької діяльності та знаходяться в основі множини складних і

важливих економічних явищ (виробників, споживачів) та суспільства в цілому [2, с. 9].

У найбільш загальному розумінні **економічний ризик** – це атрибут прийняття рішень у ситуації невизначеності, або «**господарський ризик** – можливість відхилення від мети, для досягнення якої приймалося господарське рішення» [3, с. 214–215].

Ризик присутній практично в усіх сферах підприємницької діяльності, оскільки його існування пов'язане з прийняттям оперативних управлінських рішень в умовах неповної інформативності та невизначеності. Причому причинами невизначеності можуть бути нестабільність політичної чи економічної ситуації, державної політики, природно-кліматичних умов, ситуації на ринку, невизначеність дій партнерів по бізнесу, конкурентів, неточність інформації чи її відсутність тощо.

Очевидно, що всі перелічені ризики тією чи іншою мірою належать саме до економічних, оскільки в кінцевому підсумку отримують економічну оцінку.

Ризик як економічна категорія став об'єктом наукового дослідження практично одночасно з розвитком товарно-грошових відносин. Однак теоретичне осмислення його суті виникло, як не дивно, в процесі аналізу азартних ігор. Саме гра, як справедливо вважають А. Шевельов і Є. Шевельова – це зручна модель для дослідження характеру дії ризиків і визначення ефективних способів управління ними [4, с. 11].

Потреба в об'єктивній оцінці ймовірних результатів управлінських рішень в економіці України виникла одночасно з розвитком ринкових відносин. З

ям безпосередньо пов'язана проблема ризиків. Для дослідження зазначених проблем останнім часом виникла навіть окрема наука – *ризик-менеджмент*.

Якщо донедавна аналіз ризиків був найбільше застосований у таких сферах, як інвестиційна і страхова діяльність, транспортування вантажів, валютні, кредитні та банківські операції, операції на фондовому ринку, то сьогодні нагальною стала проблема управління ризиками безпосередньо у матеріальному виробництві на рівні господарюючих суб'єктів.

Водночас процес оцінювання ризиків, аналізу їх впливу на кінцеві фінансові результати практично неможливий без необхідної інформаційної бази. П. Верченко у цьому зв'язку наводить такі слова відомого вченого Є. Пестеля: «Часто вважають, невизначеність виникає тоді, коли немає вичерпної інформації (бракує інформації) або ж, у більш широкому сенсі, бракує знань про предмет та об'єкт дослідження. Це справді так, але коли йдеться про світову систему, пов'язану з елементами людського мислення та діяльності, то це ще не все... У таких системах ще елемент внутрішньої невизначеності. Він виникає тому, що тут майбутнє залежить від рішення (вибору), яке ще тільки мають приймати... Це фундаментальний принцип, який нагадує фізичний принцип невизначеності Гейзенберга» [1, с. 13].

Отже, саме брак інформації є причиною виникнення ризиків, а остання на рівні підприємств практично повністю формується у системі бухгалтерського обліку.

Проблема формування інформаційних потоків про виробничо-фінансову діяльність господарюючих суб'єктів у системі бухгалтерського обліку в умовах невизначеності та властивих ринку ризиків, не зважаючи на її виняткову актуальність, в українській економічній літературі практично не розглядалась. Проте необхідність цього очевидна, оскільки в умовах постійного зростання масштабів матеріального виробництва зростає й ціна втрат.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Питання ролі, значення й місця бухгалтерського обліку в управлінні економічними ризиками не були об'єктом дослідження української економічної науки. Фундаментальною працею із зазначеної проблеми є опублікований у 2007 р. в московському видавництві «Кнорус» А. Шевельовим та Є. Шевельовою навчальний посібник. Окремі питання формування облікової інформації про витрати і результати в умовах непевності досліджує польський економіст Едвард Новак [5] та професор із Санкт-Петербурга Я. Соколов [6].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні бухгалтерська інформація по суті стала самостійним ресурсом бізнесу, без якого ефективне управління ним неможливе. Адаже якби не діяв господарюючий суб'єкт, йому необхідна інформація про себе, своїх контрагентів і конкурентів. Однак проблема формування інформації в системі бухгалтерського обліку про виробничо-фінансову діяльність господарюючих суб'єктів в умовах невизначеності та властивих ринку ризиків, не дивлячись на її виняткову актуальність, в українській економічній літературі практично не розглядалась. Більше того, серед деяких економістів існує думка, що:

1. Ризики не можуть бути об'єктом бухгалтерського обліку. І не потрібно розширювати ці об'єкти, змінювати теорію й обліковувати щось таке, що взагалі не можна обліковувати.

2. Між загальним ризиком менеджменту та ризиком, який можна врахувати в бухгалтерському обліку, є дуже велика відмінність. У бухгалтерському обліку знаходять своє відображення лише окремі їх аспекти – насамперед резерви.

На наш погляд, зазначене не слід розглядати як звичайну точку зору чи констатацію діючого стану. Проблема набагато складніша, вона пов'язана з уточненням поняття предмета бухгалтерського обліку в зв'язку з розвитком світової інформаційної економіки та її глобалізації на основі транснаціональних корпорацій, що приводить до зміни економічних відносин.

При цьому, очевидно, що ризиками необхідно управляти, мінімізуючи їх негативний вплив на кінцеві фінансові результати господарюючих суб'єктів. Тобто на ризики треба впливати. Для цього передусім треба знати їх природу, для пізнання чого, в свою чергу, потрібна інформація.

Інформаційна економіка, як справедливо стверджує відомий російський економіст – фахівець з бухгалтерського обліку В. Палій, змінює не тільки характер виробництва, а й економічні відносини, що набагато важливіше для бухгалтерського обліку, для концепцій, покладених в основу його теорії. Виникли принципово нові елементи бухгалтерського обліку – інтелектуальні знання, інформація, інтелектуальна власність тощо. В певних умовах вони випадають з кругообігу капіталу, який є предметом бухгалтерського обліку. На Заході поширилися судження про те, що з'явилася неуречевлена власність, яка відтворюється безконечно, вона одночасно може бути споживаною в різних місцях і не є продуктом, який можна перетворити у приватну власність [7, с. 17–18].

Це ще раз підтверджує тезу корифея теорії бухгалтерського обліку В. Макарова, що «Поняття предмета і методу бухгалтерського обліку протягом усього періоду розвитку нашої науки перебувають у центрі уваги її дослідників. І це не випадково. Сформулювати визначення предмета обліку та встановити склад його методу – означає вирішити питання про місце та роль науки про бухгалтерський облік серед інших економічних наук і одночасно з'ясувати сферу його використання, а також значення і можливості в управлінні господарської діяльності» [8, с. 50].

Тепер щодо того, є чи ні ризики об'єктом бухгалтерського обліку? Відповідь на це запитання впливає з іншого: а де виникають ризики на рівні господарюючих суб'єктів? Очевидно, що в процесі виробничої, фінансової чи інвестиційної діяльності, тобто господарської діяльності, а господарська діяльність є основним об'єктом бухгалтерського обліку.

На переконання не менш відомого російського економіста професора Я. Соколова, саме бухгалтер має розуміти і вміти бачити за документами інтереси власника, адміністратора, службовців, підзвітних осіб, кредиторів та дебіторів. Для цього з допомогою бухгалтерського обліку за кожним фактом господарського життя достатньо відповісти на сім запитань: що, де, хто, кому, коли, для чого, як? «Що становить предмет факту господарського життя (як його оцінити), де місце здійснення операції і як розподіляється ризик, хто несе витрати, кому необхідно платити чи відвантажувати цінності або надавати послуги, коли виникають права та зобов'язання, для чого їх необхідно одержувати та виконувати і як одержувати та виконувати, тобто в якій формі» [9, с. 7–8].

Отже, ризик як економічна категорія і як елемент господарської діяльності присутній в інформаційній системі бухгалтерського обліку.

Справа в іншому. Це вже аксіома, що бухгалтерський облік фіксує операції, явища, процеси, факти, які вже відбулися. І, зрозуміло, формує одночасно відповідну інформаційну базу. Однак у процесі дослідження ризиків важливе значення має інформація, яка формується й поза сферою бухгалтерського обліку, так звана прогнозна інформація, яка, як правило, не має документального підтвердження та не є точною. Однак це вже інша проблема¹, яка є темою іншого дослідження. Принаймні, ми свідомо обме-

¹ Те, що називають обліком прогнозним, стратегічним, креативним, на нашу думку, не є обліком як таким у класичному його розумінні. Це, швидше, інформаційний менеджмент.

жуємося питаннями формування необхідної для потреб управління економічними ризиками на рівні сподарюючих суб'єктів інформації лише в системі бухгалтерського обліку.

Визначення теоретичних підходів, напрацювання методичних та організаційних засад процесу формування облікової інформації потрібно починати з визначення чіткого переліку ризиків на рівні господарюючих суб'єктів, об'єктивних і суб'єктивних причин їх виникнення, факторів (чинників), які впливають на величину перших.

Що стосується конкретних причин, то вони виникають безпосередньо у процесі фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта. Для формування належної інформаційної бази, подальшого використання якої для прогнозного аналізу ефективності заходів, спрямованих на усунення наслідків негативних ризиків, доцільно, на наш погляд, розробити спеціальний класифікатор причин ризиків. Для її фіксації та контролю необхідна окрема система бухгалтерського обліку. До речі, спробу класифікації ризиків на галузевому рівні (машинобудування) зробила О. Тесак, яка розподілила останні між видами суб'єктів (постачальники й підрядники, господарюючі суб'єкти, які надають підприємству позикові фінансові ресурси, посередники, покупці, державні та судові органи (контрольні, регулювальні тощо), конкуренти, рейдери та ін.). Однак ані місць, ані об'єктивних (зовнішніх) чи суб'єктивних причин їх виникнення при цьому не наведено [10, с. 231–232].

Очевидно, що таке формування інформаційних потоків не дає змоги використовувати їх з найбільшою ефективністю. Ймовірно, що при розробці методики формування масивів інформації для контролю рівня економічного ризику за основу слід взяти методичні підходи, розроблені у свій час при запровадженні нормативного методу обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції (місця (центри) виникнення, причини, центри відповідальності, конкретні винуватці тощо).

У цьому зв'язку заслуговують на увагу дослідження російських науковців З. Борисової та В. Драбенка. Зокрема, З. Борисова стверджує, що виробничі ризики породжуються усіма чинниками, пов'язаними з веденням конкретного виробництва, його специфікою й особливостями здійснення. Їх облік відіграє значну роль у процесі оперативного управління виробничою діяльністю, досягненні запланованих позитивних результатів [11]. В. Драбенко обґрунтовує організацію обліку внутрішнього ризику за центрами виникнення

итрат. На його думку, залежно від ступеня та напрямів деталізації витрат такою засадою можуть виступати дрібні структурні підрозділи підприємства, види

продукції, чинники виробництва тощо. Вихідний етап класифікації економічних ризиків подано ним у вигляді такої таблиці.

Таблиця

ВИХІДНИЙ ЕТАП КЛАСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА

Сфери ризику – центри понесення витрат					
Транспортний	Постачальницький	Виробничий	Ризик етапу зберігання готової продукції	Збутовий	Управлінський
Групи ризику – чинники виробництва					
Праця		Засоби праці		Предмети праці	

У даному разі сфери формування ризику відповідають укрупненим етапам кругообігу засобів підприємства, на кожному з яких формуються витрати на виробництво та реалізацію продукції. Як правило, на підприємстві за ці центри понесення витрат несуть відповідальність заступники директора з транспорту, постачання, виробництва, збуту, маркетингу, фінансів тощо. У пропонованій класифікації останню складову можна назвати управлінським ризиком, оскільки саме він акумулює витрати кількох підрозділів, що здійснюють у різній формі процес управління підприємством [12].

Що стосується ризиків у самій системі бухгалтерського обліку, то А. Шевельова та Є. Шевельов вважають, що «...поява категорії ризику в бухгалтерському обліку та необхідність подання інформації про ризики обумовлена такими основними моментами:

1) стандартами бухгалтерського обліку, які дають право вибору оцінок, формату подання інформації у звітності, вибору показників, які, на думку підприємства, найбільш достовірно відобразять результати його діяльності та фінансовий стан;

2) впливом ринку капіталу на зміст і формат бухгалтерської звітності» [4, с. 156].

Звичайно, таке судження має право на існування. Хоча причини, як на наш погляд, дещо в іншому. По-перше, ризик є категорією, притаманною саме ринковій економіці. По-друге, як зміст, так і формат фінансової звітності в основному відповідає інформаційним потребам її користувачів. Що стосується стандартів бухгалтерського обліку, то можна погодитися із судженнями професора Г. Кірейцева: «Концепція обліку і фінансової звітності, розроблена Міжнародною радою бухгалтерських стандартів, зорієнтована на задоволення потреб глобальних виробництв. У ній рівень розвитку національних продуктивних сил, соціальних, екологічних, економічних та правових відносин, як і придатність сформованих механізмів регулювання економіки в окремих дер-

жавах, до уваги не беруться. Рекомендації щодо вибору економічної моделі в ній відсутні, а можливості такого вибору реально залишаються дуже обмеженими. Складається враження, що країни, які використовують МСФЗ, вирішують цю проблему несуперечливо і самостійно» [13, с. 17].

Однак при цьому слід зазначити, що країни з перехідною економікою, як правило, розробляють власні стандарти бухгалтерського обліку, в яких тією чи іншою мірою враховано особливості національної економіки. Іншими словами, «Державам з перехідною економікою пропонується придбати право на застосування МСФЗ (явно) та модель бухгалтерського обліку, використання якої забезпечуватиме складання глобальних стандартів фінансової звітності (неявно)» [13, с. 17].

Економічні ризики пов'язані як із зовнішніми, так і з внутрішніми чинниками. Про перші вже згадувалося.

Основні внутрішні причини ризиків у системі бухгалтерського обліку такі:

- слабкі загальноекономічні та бухгалтерські знання керівництва;
- низький професійний рівень працівників бухгалтерії;
- витік конфіденційної інформації з вини працівників бухгалтерії (інсайдерство);
- порушення принципів і правил національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку;
- фінансові прорахунки при виборі облікової політики.

Хочемо ми цього чи ні, але із викладеного вище напрашується один висновок: **реалізація функцій бухгалтерського обліку в системі забезпечення економічної безпеки господарюючих суб'єктів потребує проведення комплексу робіт, пов'язаних як з інформаційним забезпеченням управління економічними ризиками, так і з ризиками у самій системі бухгалтерського обліку.**

Причому досліджувати зазначену проблему, на наш погляд, треба у двох напрямках:

1. Бухгалтерський облік як інформаційна система, як база інформації для управління ризиками.

2. Ризики безпосередньо у системі бухгалтерського обліку в процесі формування інформаційних потоків.

Що стосується першого напрямку, то йдеться про необхідність кардинальної переорієнтації бухгалтерського обліку з виконання ним контрольної функції на інформаційну й оцінювальну.

Очевидно, що використання даних бухгалтерської інформаційної системи для моделювання варіантів управлінських рішень у господарюючих суб'єктах України має таку саму актуальність, як і для підприємців розвинених зарубіжних країн. Причому ініціатива мала б іти і від облікових працівників. Оскільки, як справедливо зазначає С. Івахненков, у бухгалтерів є вибір – або залишитись у межах традиційного розуміння свого фаху, пов'язаного передусім із складанням фінансової звітності та розрахунком податків, або опанувати нові знання і взяти активну участь у реформуванні економічних систем власних підприємств [14, с. 52]. На думку відомого російського вченого Я. Соколова: «Люди мають зрозуміти, що бухгалтерський облік – це велика наука. Бухгалтер не фотограф, бухгалтер – художник, творець! Не робітники, як вчив Карл Маркс, не капітани індустрії, начальники й адміністрації, як вчив Шумпетер, створюють прибуток – прибуток створюють бухгалтери. Тому, вибираючи методологічні варіанти, вони тим самим формують або прибуток, або збитки» [15].

Отже, очевидна необхідність ініціативи саме з боку бухгалтерів, які найкраще знають як ціну втрат чи упущень, так і можливості бухгалтерської інформаційної системи.

Разом із тим осмислення напрямів трансформації системи бухгалтерського обліку має ґрунтуватися не лише на автоматичному перенесенні основних його принципів, діючих в країнах зі сталою ринковою економікою, а й насамперед на критичному аналізі пропозицій провідних учених-економістів з терен колишнього Радянського Союзу, а то й тих, наукова діяльність яких припадає на дорадянський період. Йдеться про основні рахівничі теорії, описані у свій час відомим російським економістом А. Галаганом. Серед них викликає зацікавлення вчення Л. Гом-

берга², згідно з яким завданням облікової теорії є дослідження економічної діяльності індивідуального господарства; в результаті такого дослідження облікова наука має одержувати певні письмові дані про роботу того чи іншого господарства з оцінкою цих даних у грошовій валюті. Таким чином, за вченням Гомберга, облікова наука є наукою про економічну діяльність того чи іншого індивідуального господарства; звідси Гомберг вважає за необхідне називати облікову науку не рахунковеденням, а економічною гією [16, с. 65].

При цьому наука *економологія* ставить собі за мету не тільки фіксацію господарських актів (являючись операцій), а й дослідження бюджету підприємств проблем контролю, статистики тощо. Однак найцікавішим, на наш погляд, у вченні Л. Гомберга є те, що він пов'язував цілі обліку з оцінкою. Шляхом логічного узагальнення діючої практики він чи не вперше в економічних науках зробив спробу класифікації видів оцінки. Крім запропонованої Л. Гомбергом первинної, ринкової, відновної, номінальної, експертної, залишкової, правової (для активних статей) у цьому переліку є так звана оцінка для пам'яті, тобто номінальна оцінка, яка не має ні економічного, ні юридичного сенсу.

Подальший розвиток суспільства підтвердив тезу Л. Гомберга про важливість економічної оцінки діяльності господарюючих суб'єктів.

До речі, запропонована ним окрема наука *економологія* складається з таких розділів: оцінка, інвентар, кошторис (бюджет), бухгалтерія, звітність, контроль [9, с. 260]. Тобто виходячи з суті зазначеного переліку, з певними застереженнями, Л. Гомберга можна вважати першим розробником теоретичних засад управлінського обліку.

Узагальнюючи наведене вище, можна зробити два висновки:

1. Економологія – це економіка підприємства, основою якої є бухгалтерський облік.

2. Невід'ємною частиною економології є економічний аналіз.

Ще одним моментом учення Л. Гомберга є те, що сфера дії бухгалтерського обліку як такого обмежу-

² Лев Іванович Гомберг (1866–1935) розпочав свою кар'єру в Санкт-Петербурзі. У 1903 р. захворів туберкульозом і виїхав у Швейцарію, де й провів решту своїх земних років. Основні ідеї викладені у таких працях: «Основи облікової науки» (1908 р.) та «Економологія (облікова наука) та її історія» (1912 р.) [16, с. 81].

ється лише фіксацією господарських фактів, тобто формуванням первинних інформаційних потоків. Усі інші дії, пов'язані з їх опрацюванням та використанням в управлінському процесі, на його думку, належать саме до економіки. Як зазначає Я. Соколов, Л. Гомберг вважав, що «Звітність не має належати до функції бухгалтерії, мета цього етапу економічної роботи «полягає у синтезуванні, узагальненні та поданні у скороченому вигляді результатів господарювання». Цей етап у подальшому виділився в аналіз господарської діяльності» [9, с. 261].

Серед інших не менш цікавих для науки елементів учення Л. Гомберга є оригінальний метод роз-

рахунку подальшої (ринкової) калькуляції, трактування принципу подвійного запису з позицій логічного закону причинно-наслідкового зв'язку (на його думку, запис за кредитом завжди – причина, а за дебетом – наслідок). На жаль, ураховуючи обмежені параметри нашої публікації, докладно розкрити суть та зміст основних моментів облікової теорії Л. Гомберга неможливо. Однак необхідно використати її при формуванні теоретичних засад місця та ролі обліку в управлінні економічними ризиками, як і окремі елементи облікових теорій Я. Гальперіна, Н. Помазкова та інших теоретиків обліку XIX–XX століть.

ВИСНОВКИ

Реалізація функції бухгалтерського обліку в системі забезпечення економічної безпеки господарюючих суб'єктів потребує проведення комплексу робіт, пов'язаних як з інформаційним забезпеченням процесу управління економічними ризиками, так і з ризиками у самій системі бухгалтерського обліку. Очевидно, що ця публікація ні в якому разі не претендує на істину останньої інстанції – швидше навпаки: вона породжує більше нових запитань, ніж містить готових відповідей. Однак головне, до чого прагне автор, – це організація подальшої дискусії як щодо економічних ризиків як об'єкта бухгалтерського обліку, так і формування конкретних масивів інформації в обліковій інформаційній системі, які в майбутньому могли б бути використаними у прогнозуванні, аналізі та контролі ймовірних ризиків, обліку їх наслідків.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Верченко П.І.* Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику (моделі та методи) / П.І. Верченко. – К., 2006. – 272 с.
2. *Шегда А.В.* Ризики в підприємстві: оцінювання та управління / А.В. Шегда, М.В. Голованенко. – К., 2008. – 271 с.
3. *Економічна енциклопедія.* – Т. 3. – К., 2002. – 952 с.
4. *Шевелев А.Е.* Риски в бухгалтерском учете / А.Е. Шевелев, Е.В. Шевелева. – М., 2007. – 280 с.
5. *Nowak Edward.* Zaawansowana rachunkowość zarządcza / Edward Nowak. – Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A. – 2009. – 337 s.
6. *Соколов Я.В.* Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М., 2000. – 495 с.
7. *Палий В.Ф.* Теория бухгалтерского учета: современные проблемы / В.Ф. Палий. – М., 2007. – 88 с.
8. *Макаров В.Г.* Теоретические основы бухгалтерского учета / В.Г. Макаров. – М., 1978. – 159 с.
9. *Соколов Я.В.* Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней: Учеб. пособие для вузов / Я.В. Соколов. – М., 1996. – 638 с.
10. *Тесак О.В.* Види і суть ризиків, притаманних вза-
- емовідносинам машинобудівного підприємства / О.В. Тесак // Вісник національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2009. – № 647. – С. 229–233.
11. *Борисова З.Н.* Теоретические основы принятия рискованных решений в процессе управления на объектах экономической деятельности. – www.m-economy.ru/number.php3?artid
12. *Драбенко В.А.* Актуальные вопросы оценки рисков в бизнесе и их учет в деятельности. – www.m-economy.ru/art.php3?artid=26096
13. *Кирейцев Г.Г.* Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерского учета / Г.Г. Кирейцев. – Житомир, 2008. – 76 с.
14. *Івахненко С.* Сучасні інформаційні технології управління підприємством та бухгалтерія: проблеми і виклики / С. Івахненко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 4. – С. 52–58.
15. <http://www.gaap.ru/type/>
16. *Счетные теории А.М. Галагана в комментариях Я.В. Соколова.* – Житомир, 2007. – 84 с.